

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

У статті описується особливості навчальної діяльності вчителів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва в умовах інклюзивного навчання.

Ключові слова: інклюзивна освіта, образотворче мистецтво, інклюзивне навчання, проблеми розумового розвитку, інклюзія, навчальна діяльність студентів.

В статті описується особливості учебной деятельности учителей начальных классов на уроках изобразительного искусства в условиях инклюзивного обучения.

Ключевые слова: инклюзивное образование, изобразительное искусство, проблемы умственного развития, инклюзия, учебная деятельность студентов.

Щороку в Україні зменшується кількість вихованців інтернатних закладів для дітей з особливими освітніми потребами, що пов'язано з їхньою інтеграцією в загальноосвітні навчальні заклади. Разом із тим, урахувуючи світові тенденції розвитку освіти, в Україні все більшого поширення набуває спільна форма навчання та виховання дітей з особливостями розвитку та їхніми здоровими однолітками. За оперативними даними, із 100 тис. дітей з особливими освітніми потребами, які інтегровані в загальноосвітні школи, 45 % складають діти з інвалідністю. Це діти з проблемами розумового розвитку, сенсорними порушеннями (глухі, зі зниженим слухом, сліпі, зі зниженим зором), порушеннями опорно-рухового апарату.

Організаційно-методичні засади навчального процесу в загальноосвітніх школах орієнтовані на дитину, яка нормально розвивається, без урахування особливостей психофізичного розвитку дітей з особливими потребами. Важливу роль у соціальній адаптації дітей з особливостями психофізичного розвитку, сприяння їхній психолого-педагогічній реабілітації, наданні освітніх послуг має інклюзивна освіта.

Інклюзивна освіта – це спільне навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами та їх здорових однолітків з метою

інтеграції та соціальної адаптації їх у суспільстві. Діти з особливими освітніми потребами – це діти, котрі мають вади опорно-рухового апарату, сенсорні порушення (сліпі та зі зниженим зором, глухі та зі зниженим слухом) і проблеми розумового розвитку. На сьогодні найбільш поширеною формою навчання таких дітей є спеціальні загальноосвітні школи та школи-інтернати. За даними Міністерства освіти і науки, у минулому навчальному році в них здобували освіту 53,3 тисячі дітей з особливими фізичними потребами. Але навчання в спеціалізованому закладі чи інтернаті, за наявності чималих переваг, має і свої недоліки, основні з яких – ослаблення сімейних та родинних зв'язків унаслідок тривалого перебування дитини поза домівкою, невміння спілкуватися зі своїми здоровими ровесниками та адаптуватися у суспільстві. А інклюзивна освіта передбачає навчання дітей з особливими фізичними потребами у звичайних школах, гімназіях, дитячих садках, де вони можуть брати участь у житті здорового дитячого колективу. Такі діти навчатимуться за загальноосвітніми програмами, але, відповідно до їхнього фізичного чи розумового стану, будуть складені індивідуальні навчальні плани, де передбачатиметься, наприклад, замість уроку фізичної культури чи технічної праці індивідуальне заняття з математики тощо [6].

Інклюзивна освіта – це процес, у якому школа намагається відповідати на потреби всіх учнів, вносячи необхідні зміни до навчальної програми та ресурсів, щоби забезпечити рівність можливостей.

Інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, яка передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу. З метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти інклюзивні освітні заклади повинні адаптувати навчальні програми та плани, методи та форми навчання, використання існуючих ресурсів, партнерство з громадою до індивідуальних потреб дітей з особливими освітніми потребами.

У психолого-педагогічній літературі висвітлюються як теоретичні засади, так і досвід організації інклюзивного навчання (Синьов В., Бондар В., Шевцов А., Тарасун В., Сак Т., Ілляшенко Т.).

Міністерством освіти і науки України було розроблено План дій щодо запровадження інклюзивного навчання на 2009-2012 роки, відповідно до якого необхідно вирішити три головні завдання:

- створити умови для вільного доступу дітей з обмеженими фізичними можливостями до приміщень навчальних закладів;
- забезпечити науковий, навчально-методичний супровід, створити нормативно-правову базу даного процесу, зокрема

до кінця 2010 року буде підготовлена Концепція розвитку інклюзивної освіти в Україні, у 2011 році будуть розроблені Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів, що навчаються за інклюзивною формою, з 2010-2011 навчального року в режимі експерименту з даної проблеми працюватимуть навчальні заклади Автономної Республіки Крим, м. Києва та Львівської області;

- підготувати педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами та сформуванню відповідне ставлення до таких учнів їх здорових однолітків.

Як бачимо, впровадження інклюзивного навчання дітей з особливими потребами вимагає формування на державному рівні нової філософії освіти, а в навчальних закладах планується, перш за все, вивчити потребу та бажання батьків дітей з особливими освітніми потребами щодо здобуття освіти за інклюзивною формою, проводити роботу в педагогічних та учнівських колективах стосовно виховання толерантного ставлення до даної категорії учнів, активно залучати до участі у житті навчального закладу учнів, які за станом здоров'я навчаються за індивідуальною формою навчання [6].

Проте невирішеною є проблема визначення особливостей побудови педагогічного процесу з підготовки вчителів початкових класів для роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання на уроках образотворчого мистецтва, не створена модель фахівця, не визначені професійні вміння.

Сьогодні варто визначити професійні вміння майбутнього вчителя образотворчого мистецтва щодо здійснення педагогічного процесу в умовах масової школи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку, обґрунтувати методологічні засади та педагогічні умови ефективності процесу підготовки. Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу.

Одним із головних завдань інклюзії є відгук на широкий спектр освітніх потреб у шкільному середовищі та за його межами. Під час визначення суті інклюзії важливо звернути увагу на чотири елементи, які ілюструють її характерні особливості.

1. Інклюзія – це процес. Її слід розглядати як постійний пошук ефективніших шляхів задоволення індивідуальних потреб усіх дітей. У цьому випадку відмінності слід розглядати як позитивне явище, яке стимулює процес навчання дітей та дорослих.

2. Інклюзія пов'язана з визначенням перешкод та їхнім подоланням. Відповідно, вона передбачає комплексну оцінку, збирання інформації з різноманітних джерел для розроблення індивідуального плану розвитку та його практичної реалізації.

3. Інклюзія передбачає присутність, участь та досягнення. “Присутність” у цьому контексті слід розглядати як надання можливості вчитися в загальноосвітньому навчальному закладі та пристосування, необхідні для цього; “участь” слід розглядати як позитивний досвід, якого набуває учень у процесі навчання, та врахування ставлення учня до самого себе в цьому процесі; “досягнення” слід розглядати як комплексний результат навчання впродовж навчального року, а не лише результатів тестів та екзаменів.

4. Інклюзія передбачає певний наголос на тих групах учнів, які підлягають “ризик” для включення або обмеження в навчанні. Це визначає моральну відповідальність перед такими “групами ризику” та гарантування їм можливості брати участь в освітньому процесі [1].

Особливість самопочуття дитини на уроках образотворчого мистецтва з особливими освітніми потребами та її рух за індивідуальною траєкторією розвитку буде залежати від учителя, від його готовності до співпраці з дітьми з особливостями психофізичного розвитку. Саме тому важливо сформувати в майбутніх учителів початкових класів потребу в оволодінні знаннями з організації інклюзивного навчання, пізнавальні та професійні мотиви, гуманістичні цінності та орієнтації. Важливо, щоб студенти під час вивчення курсу “Корекційна педагогіка” оволоділи знаннями про загальні закономірності розвитку дітей з особливостями психофізичного розвитку, особливості організації педагогічного процесу з такою категорією учнів.

Під час вивчення образотворчого мистецтва в процесі проведення теоретичних та практичних занять, педагогічної практики спрямовувати зусилля на формування професійних умінь, здатностей та здібностей учнів на образотворчу діяльність. А саме: здатності цілепокладання – визначати освітню, виховну, розвивальну мету уроку образотворчого мистецтва, індивідуальних занять, виховних заходів; мотивувати види діяльності на уроці за допомогою впровадження різноманітних технік. Здатність діагностична: вміння визначати вікові та індивідуальні особливості учнів; зону їхнього актуального та найближчого розвитку, рівень навченості та вихованості, навчальних можливостей, особливості взаємин учнів у колективі; рівень сформованості якостей особистості в процесі проведення занять з образотворчого мистецтва.

Прогностичні вміння – моделювати систему навчальної та виховної роботи на уроках образотворчого мистецтва; індивідуальну

траєкторію розвитку вихованців; стиль взаємин у дитячому колективі; привабливі цілі та завдання. Змістом конструктивних умінь на уроках образотворчого мистецтва є здатність конструювати структуру уроку різних типів у різних класах, добирати ефективні методи та прийоми роботи, наочні посібники та обладнання; трансформувати зміст освіти в доступну, привабливу для учнів форму; використовувати сучасні педагогічні технології; розробляти плани уроків образотворчого мистецтва, занять, виховних заходів, програми взаємодії з учнями та їхніми батьками, колегами; розробляти програми індивідуального професійного зростання образотворчої грамоти.

Здатність інформаційна: вміння добирати потрібний зміст освіти з підручників, посібників, періодичної преси, електронних носіїв інформації для реалізації освітніх, розвивальних, виховних завдань, пропаганди педагогічних знань з образотворчого мистецтва. Сутністю інформаційної здатності є вміння організувати власний час, доцільно розподіляти час уроку образотворчого мистецтва; ефективно використовувати педагогічний малюнок на дошці; організовувати учнів на виконання навчальних та виховних завдань, керувати їхньою самостійною пізнавальною діяльністю, самостійною роботою на уроках образотворчого мистецтва; пояснювати зміст та інструктувати учнів щодо виконання завдань на уроці образотворчого мистецтва; ефективно поєднувати різні види навчальних завдань відповідно до віку та можливостей учнів; згуртувати дитячий колектив та колектив батьків класу; керувати індивідуальною, парною, груповою, колективною та фронтальною роботою учнів в урочний та позаурочний час.

Особливостями комунікативної здатності є вміння: налагоджувати контакт з учнями, колегами, батьками; будувати взаємини на принципах гуманізму, толерантності та поваги; викликати довіру у вихованців, їхніх батьків, колег; вибудувати ефективну інтеракцію; виділяти головне в навчальному матеріалі; володіти прийомами педагогічної техніки на уроках образотворчого мистецтва. Здатність контроль-оцінювальна: знання та вміння забезпечувати контроль за роботою учнів з образотворчого мистецтва, відслідковувати та обліковувати індивідуальний приріст вихованців, їхнє просування за власною траєкторією розвитку; вміння вести шкільну документацію.

Змістом стимулюючо-корекційної здатності є вміння помічати та схвалювати успіхи й досягнення вихованців на уроках образотворчого мистецтва, використовувати вербальну оцінку, засоби морального заохочення; вміння аналізувати успіхи й недоліки

власної діяльності, діяльності учнів, вносити необхідні корективи до власної діяльності, діяльності учнів в процесі вивчення образотворчого мистецтва.

Ефективна підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва до здійснення педагогічного процесу з дітьми з особливостями психофізичного розвитку, на нашу думку, має базуватися на таких методологічних засадах: особистісно орієнтований підхід до організації виховного процесу, який дає змогу не нівелювати особистісні особливості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, поставити його в ситуацію вибору, максимально врахувати навчальні можливості, забезпечити психолого-педагогічну підтримку; діяльнісний характер навчання, що забезпечує суб'єктну позицію студента, орієнтує на формування компетентностей; ціннісний інтегрований підхід до організації навчально-виховного процесу, який сприяє формуванню мотиваційного компонента (потреби, цінності, мотиви, гуманістична позиція), змістового – оволодіння знаннями, різними підходами, технологіями до здійснення корекційно-розвивального процесу взаємодії з дитиною, операційного – формування вмінь побудови педагогічного процесу в умовах інклюзивного навчання; опора на загальнопедагогічні та сучасні принципи навчання.

Особливістю підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку на уроках образотворчого мистецтва є те, що студенти факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка – це 18-19-річні студенти без достатнього життєвого досвіду, особистості, які формуються, тому в педагогічному процесі слід урахувувати такі фактори: вікові та індивідуальні особливості студентів; структуру ціннісних орієнтацій та професійних спрямувань; наявність інформаційно-педагогічного середовища; характер взаємодії в педагогічному процесі; обсяг психолого-педагогічних знань з образотворчого мистецтва.

Майбутній учитель з образотворчого мистецтва повинен дотримуватись таких умов: професіоналізація педагогічного процесу, власний приклад викладача; побудова гуманних психолого-педагогічних взаємин; максимальне використання змісту психолого-педагогічних дисциплін; поєднання традиційних та інноваційних методів і технологій навчання; забезпечення професійно-цінної мотивації; здійснення системного моніторингу підготовки; створення ситуації успіху, рефлексія.

Підготовка студентів до роботи з дітьми в умовах інклюзивної освіти має системний характер. Це – навчальний процес (лекції,

практичні, семінарські заняття; особистісно орієнтовані, проектні технології, інтерактивні методи навчання); педагогічна практика – спостереження та самостійне проведення різних типів занять, уроків з образотворчого мистецтва, виховних заходів у базових школах з образотворчого мистецтва; науково-дослідна робота студентів – проведення досліджень у базових школах з образотворчого мистецтва, написання рефератів, творчих робіт, виконання проектів, курсових робіт, участь у педагогічних читаннях, конференціях. Отже, чітке визначення та усвідомлення викладачами факультету компонентів готовності майбутніх учителів з образотворчого мистецтва до роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання – мотиваційного, змістового, операційного, врахування факторів та психолого-педагогічних умов підготовки, використання різних видів навчальної діяльності студентів – сприятиме якісній підготовці випускників факультету до реалізації важливого й актуального в умовах сьогодення завдання, адже в основу інклюзивної освіти на уроках образотворчого мистецтва покладено ідеологію, яка заперечує будь-яку дискримінацію дітей, забезпечує однакове ставлення до всіх людей, але створює спеціальні умови для дітей з особливими потребами.

Список використаних джерел

1. Синьов В. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні / В. Синьов, А. Шевцов // Дефектологія. – 2004. – № 2. – С. 6–11.
2. Тарасун В. Філософські та соціокультурні засади спеціальної освіти / В. Тарасун // Дефектологія. – 2004. – № 3. – С. 2-6.
3. Всеукраїнський фонд «Крок за кроком». Програма «Інклюзивна освіта». <http://www.ussf.kiev.ua./index.php?go=Inklus>
4. Національна Асамблея Інвалідів України. Програма: «Через освіту до соціальної інтеграції». <http://naiu.org.ua>
5. Софій Н.З. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навчально-методичний посібник / Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін.; За заг. ред. Даниленко Л.І., – К., 2007. – С. 128
6. <http://priluki.info/news/509>

In this article described to the feature of educational activity of teachers of initial classes on the lessons of fine art in the conditions of inclusiona studies.

Keywords: inclusiona education, fine art, інклюзивне studies, problems of mental development, inclusion, educational activity of inclusiona students.

Отримано: 30.08.2010